

BADIIY TARJIMADA HISSIY MAZMUN MUAMMOSI VA EMOTSIONAL ELEMENTLARNING TRANSFORMATSIYASI

Mualliflar: Sodiqova Dinora Ilhom qizi¹, Olimjonov Ismoil Bahromjon o'g'li²

Affiliyatsiya: Katta o'qituvchi, Xalqaro Nordik Universiteti¹, Xalqaro Nordik Universiteti
2-bosqich talabasi²

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19694662>

ANNOTATSIYA

Badiiy matn tarjimasi jarayonida muallif nutqidagi hissiy-emotsional elementlarni saqlab qolish tarjimon oldidagi muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki badiiy asar qahramonlarining hissiy holati, ularning ruhiy kechinmalari va voqelikka bo'lgan subyektiv munosabati aynan tilning emotsional-ekspressiv vositalari orqali ifodalanadi. Tarjima jarayonida semantik ma'no ko'pincha nisbatan to'liq saqlanib qolishi mumkin bo'lsa-da, stilistik va emotsional komponentlar qisman o'zgarishi yoki yo'qolishi ehtimoli mavjud. Ushbu maqolada badiiy matnlardagi hissiy-emotsional elementlarning tarjimada qanday transformatsiyalarga uchrashi, ularning yo'qolish sabablari va tarjimada adekvatlikni ta'minlash masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda qiyosiy-tahliliy metoddan foydalanilib, badiiy dialoglar va qahramon nutqidagi emotsional birliklarning asl va tarjima variantlari solishtiriladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, emotsional birliklar ko'pincha leksik-semantik o'zgarishlar, pragmatik moslashtirish yoki stilistik kompensatsiya orqali tarjima qilinadi. Shu bilan birga, ayrim hollarda emotsional intensivlik darajasi pasayib ketishi yoki butunlay yo'qolishi mumkin. Tadqiqot natijalari badiiy tarjimada emotsional adekvatlikni ta'minlash uchun pragmatik va stilistik strategiyalardan foydalanish muhimligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: badiiy tarjima, emotsional nutq, stilistik yo'qotish, tarjima strategiyalari, pragmatik moslashtirish, emotsional-ekspressiv qatlam.

KIRISH

Badiiy adabiyot tilida hissiy-emotsional elementlar muhim kommunikativ va estetik funksiyani bajaradi. Ular orqali muallif qahramonlarning ruhiy holatini, voqealarga munosabatini va muayyan ijtimoiy muhitni ifodalaydi. Tilshunoslikda bu elementlar tilning emotsional-ekspressiv qatlami sifatida qaraladi. V.V. Vinogradov ushbu qatlamni so'zlovchining voqelikka bo'lgan subyektiv munosabatini ifodalovchi til vositalari majmui sifatida ta'riflaydi. Badiiy asar qahramonlari nutqida undovlar, baholovchi leksika, intonatsiya, takrorlar, ellipsislar, metaforalar va boshqa stilistik vositalar orqali emotsional mazmun yuzaga keladi.

Tarjima jarayonida bunday elementlarni adekvat tarzda yetkazish muhim hisoblanadi, chunki ular asarning badiiy qiymatini va estetik ta'sirini belgilaydi. Agar emotsional komponentlar to'liq yoki qisman yo'qolsa, matnning pragmatik va stilistik ta'siri ham o'zgarishi mumkin. Shu sababli badiiy tarjimada nafaqat semantik ma'no, balki emotsional mazmunni ham saqlab qolish zarur.

Tarjima nazariyasida bu masala ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan. P. Nyumark badiiy tarjimada ko'pincha semantik ma'no saqlanib qolishini, ammo

stilistik va emotsional komponentlarning qisman yo'qolishi mumkinligini ta'kidlab, buni "stilistik yo'qotish" deb ataydi. Nida, Baker va boshqa tarjima nazariyotchilari esa bunday holatlarda kommunikativ yoki pragmatik ekvivalentlikni ta'minlash zarurligini ta'kidlaydilar.

Mazkur tadqiqotning maqsadi badiiy matnlardagi hissiy-emotsional elementlarning tarjimada qanday o'zgarishini, ularning yo'qolish sabablari va tarjima strategiyalarini aniqlashdan iboratdir.

Tarjima matnidagi hissiy-emotsional jumlar nafaqat tarjimashunoslarning tadqiqotlari markazida balki adabiyotshunoslar hamda lingvistlar e'tiborini ham jalb etayotgan jabhadir. Jumladan, yosh tadqiqotchilar, masalan D. Xalikova, D.Sodiqova, D.Nasriddinov, S. Turgunov

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda qiyosiy va tavsifiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot materiali sifatida ingliz tilidagi badiiy asarlardan olingan dialoglar hamda ularning o'zbek tiliga tarjima variantlari tanlab olindi. Ushbu dialoglarda qahramon nutqidagi emotsional birliklar, undovlar, baholovchi leksika va stilistik vositalar tahlil qilindi.

Tadqiqot jarayonida dastlab asl matndagi emotsional birliklar aniqlanib, ularning funksiyasi va stilistik roli o'rganildi. Keyingi bosqichda ushbu birliklarning tarjimada qanday ifodalangani qiyosiy tahlil qilindi. Tahlil davomida quyidagi jihatlarga e'tibor qaratildi: emotsional birliklarning semantik mazmuni, stilistik funksiyasi, pragmatik ta'siri va tarjimada yuzaga kelgan transformatsiyalar.

Bundan tashqari, tarjimada qo'llanilgan strategiyalar ham aniqlanib, ular lingvistik va pragmatik nuqtai nazardan baholandi. Bu jarayonda ekvivalentlik nazariyasi, funksional tarjima yondashuvi va pragmatik moslashtirish tamoyillaridan metodologik asos sifatida foydalanildi.

NATIJALAR

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, badiiy matnlardagi hissiy-emotsional elementlar tarjima jarayonida bir necha turdagi transformatsiyalarga uchrashi mumkin. Eng keng tarqalgan holat emotsional birliklarning leksik o'zgarishlar orqali tarjima qilinishidir. Masalan, ingliz tilidagi undov yoki baholovchi so'zlar o'zbek tilida boshqa stilistik birliklar yordamida ifodalanadi. Bu holat til tizimlaridagi farqlar bilan izohlanadi.

Ikkinchi holat pragmatik moslashtirish bilan bog'liq. Ayrim hollarda asl matndagi emotsional birliklar tarjimada to'liq ekvivalentga ega bo'lmashligi mumkin. Bunday vaziyatda tarjimon matnning umumiy pragmatik ta'sirini saqlash maqsadida boshqa stilistik vositalardan foydalanadi. Masalan, undov so'zlar yoki baholovchi epiteta orqali emotsional ta'sir kuchaytiriladi.

Uchinchi holat esa emotsional elementlarning qisman yoki to'liq yo'qolishi bilan bog'liq. Bu holat ko'pincha grammatik yoki madaniy farqlar sababli yuzaga keladi. Ayrim hollarda tarjimon matnning semantik mazmunini yetkazishga ko'proq e'tibor qaratib, emotsional komponentni ikkinchi darajali deb hisoblaydi. Natijada matnning stilistik ta'siri pasayib ketishi mumkin.

Tahlil shuni ham ko'rsatdiki, emotsional elementlarni tarjimada saqlab qolish ko'pincha stilistik kompensatsiya orqali amalga oshiriladi. Ya'ni asl matnda mavjud bo'lgan emotsional birlik tarjimada boshqa joyda yoki boshqa stilistik vosita orqali qayta ifodalanadi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari badiiy tarjimada emotsional adekvatlikni ta'minlash muhimligini ko'rsatadi. Badiiy asar qahramonlarining nutqidagi hissiy-ekspressiv birliklar nafaqat semantik, balki estetik va pragmatik funksiyani ham bajaradi. Shu sababli ularning yo'qolishi matnning badiiy ta'sirini sezilarli darajada kamaytirishi mumkin.

Tarjima nazariyasida emotsional adekvatlik masalasi ko'pincha funksional ekvivalentlik bilan bog'lanadi. Nida ta'kidlaganidek, tarjimaning asosiy vazifasi matnning qabul qiluvchiga ko'rsatadigan kommunikativ ta'sirini saqlab qolishdan iboratdir. Shu nuqtai nazardan qaraganda, tarjimon ba'zan so'zma-so'z tarjimadan voz kechib, pragmatik yoki stilistik moslashtirishga murojaat qilishi mumkin.

Shuningdek, emotsional elementlarning tarjimada yo'qolishi ko'pincha til va madaniyat farqlari bilan ham bog'liq. Har bir til o'ziga xos emotsional ifoda vositalariga ega bo'lib, ular boshqa tilga to'liq ekvivalent tarzda ko'chirilmaligi mumkin. Shu sababli tarjimon matnning umumiy emotsional tonalligini saqlab qolishga intilishi lozim.

Badiiy tarjimada muvaffaqiyatli natijaga erishish uchun tarjimon lingvistik bilim bilan bir qatorda madaniy va pragmatik kompetensiyaga ham ega bo'lishi kerak. Chunki emotsional birliklar ko'pincha madaniy kontekst bilan chambarchas bog'liq bo'ladi.

XULOSA

Badiiy matn tarjimasida hissiy-emotsional elementlarni saqlab qolish muhim ilmiy va amaliy masala hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bunday elementlar tarjima jarayonida turli transformatsiyalarga uchrashi mumkin. Ayrim hollarda ular leksik yoki stilistik o'zgarishlar orqali ifodalanadi, boshqa holatlarda esa pragmatik moslashtirish yoki kompensatsiya strategiyalari qo'llanadi.

Shu bilan birga, emotsional komponentlarning qisman yoki to'liq yo'qolishi ham kuzatiladi. Bu holat til tizimlari o'rtasidagi farqlar, madaniy omillar va tarjimonning strategik tanlovi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Badiiy tarjimada emotsional adekvatlikni ta'minlash uchun tarjimon nafaqat semantik mazmunni, balki matnning stilistik va pragmatik xususiyatlarini ham hisobga olishi zarur. Kelajakdagi tadqiqotlar turli tillar o'rtasidagi badiiy tarjimalarda emotsional elementlarning transformatsiyasini yanada kengroq materiallar asosida o'rganishga qaratilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Baker, M. (1992). In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge.
2. Catford, J. C. (1965). A Linguistic Theory of Translation. London: Oxford University Press.
3. Halliday, M. A. K. (1978). Language as Social Semiotic. London: Edward Arnold.
4. Nasriddinov, D. (2021). Scientific Interpretation Of Fantasy Works And Their Types. Philology Matters, 35-49.
5. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. London: Prentice Hall.
6. Nida, E. (1964). Toward a Science of Translating. Leiden: Brill.

7. Sodiqova, D.I. (2025) Analysis of principles of conveying feelings concerning literary translation. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 5 (5). pp. 332-337. ISSN 2181-1342

8. Sodiqova, D., Abdullayeva, M. (2025). Jorj Oruell Asarlari Tarjimasida Til va Emotsiya Uyg'unligi.

9. Turgunov, S. (2026, January). Exploring Paralinguistic Markers Of Negative Expressiveness In Sociolinguistic Contexts. In London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation (LIMCMRI) (Vol. 3, No. 2, pp. 385-388).

10. Vinogradov, V. V. (1971). Stilistika. Teoriya poeticheskoy rechi. Moskva: Nauka.

11. Xalikova, D. (2023) Linguistic Study Of Secondary Nominative Units. Lteachin Anguage, 95

